Sport Education Model:

Iedere leerling doet ertoe!

Sport Education (SE) is een didactisch model dat ontwikkeld is om alle leerlingen op school binnen de LO 'echte' en vooral prettige sportervaringen op te laten doen. Ondanks het feit dat dit model met name ontwikkeld is op basis van de Amerikaanse situatie, waarin de toegang tot sportclubs en -verenigingen niet voor ieder kind vanzelfsprekend is, is het model ook voor de Nederlandse LO-context bruikbaar. In dit artikel wordt deze meerwaarde verder uiteengezet.

TEKST FRANK DE KOK EN GWEN WEELDENBURG

Frank de Kok en Gwen Weeldenburg zijn opleidingsdocenten aan de ALO Eindhoven van Fontys Sporthogeschool.

In zowel de kerndoelen als de eindtermen voor het vak Lichamelijke Opvoeding (LO) in Nederland staat beschreven dat leerlingen in de lessen LO niet alleen beter moeten leren *bewegen*, maar ook *samen* moeten leren bewegen en bewegen moeten leren *reguleren*. Met andere woorden leerlingen moeten zich meervoudig bekwamen om succesvol en met plezier deel te kunnen nemen aan bewegingssituaties (KVLO, 2017). Als leraar LO doen we er vaak alles aan om het bewegingsonderwijs voor iedere (individuele) leerling op maat te maken, zodat hij zich optimaal kan ontwikkelen in de rol van beweger. We lijken daarentegen nog regelmatig te stoeien met de manier waarop we leerlingen doelgericht en planmatig kunnen laten werken aan hun vaardigheden omtrent *samen* bewegen en bewegen *reguleren*. Het Sport Education Model biedt de leraar mogelijk houvast bij het inrichten van onderwijs waarmee niet alleen doelgericht gewerkt kan worden aan leerdoelen met betrekking tot beweegbekwaamheid, maar ook met betrekking tot de omgangs- en regelbekwaamheden.

Sport Education Model

Het Sport Education (SE) Model werd in 1994 geïntroduceerd door Daryl Siedentop. Hij constateerde dat sport een belangrijk onderdeel was van de Amerikaanse samenleving, maar dat desondanks de sport voor veel kinderen niet toegankelijk was. Daarom ontwikkelde hij een model waarmee gezorgd kon worden dat alle kinderen op school authentieke en educatieve sportervaringen konden opdoen binnen de lessen LO. Hierbij diende de structuur en de opzet van de georganiseerde sport als voorbeeld. Er werd gekeken naar welke rollen en taken allemaal uitgevoerd moeten worden om een sportcompetitie succesvol te kunnen realiseren. Vanzelfsprekend heb je de sporters zelf nodig, maar ook de coaches, trainers, scheidsrechters, juryleden, teammanagers en beheerders zijn hierbij onmisbaar. Daarnaast moeten (speel)schema's worden gemaakt, spelregels worden opgesteld, speelmateriaal worden geregeld en verschijnt geregeld een verslag in de (lokale) krant. Deze structuur en opzet van georganiseerde sport vormde de basis van het SE-model. In het SE-model wordt echter een uitzondering op de sport gemaakt. In de sport doen kinderen veelal ervaring op vanuit één perspectief, vaak vanuit het perspectief van de sporter zelf. Om zorg te dragen voor een brede 'sportervaring' en daarmee een bijdrage te leveren aan de waardering voor de sport, doen de leerlingen binnen SE juist ervaring op in verschillende rollen.

SE heeft tot doel om leerlingen te ontwikkelen tot "competent, literate, and enthusiastic players" (Siedentop, 1994, pag. 5). Met andere woorden, de leerling moet vaardigheden ontwikkelen waarmee succesvol deelgenomen kan worden aan bewegingsactiviteiten ('competent'). De leerling moet de sport onder andere leren begrijpen en kennismaken met de regels, afspraken en tradities van een sport

('literate'). Daarnaast wordt van de leerling verwacht dat hij als een enthousiaste speler deelneemt en betrokken is bij de beweegactiviteit en het gedrag vertoont dat daarbij hoort ('enthousiastic') (Metzler, 2011; Siedentop, Hastie & Van der Mars, 2011). In het onderwijs dat ontworpen is aan de hand van het SE-model wordt gewerkt met combinaties van directe instructie, samenwerkend leren in kleine groepen en peer-teaching. Het idee achter het model is dat een leerling kennismaakt met verschillende aspecten van de sport. Daarbij is het van belang dat de leerling ervaart dat sport vooral leuk is, dat je onderdeel uitmaakt van een team, dat ieder teamlid een belangrijke bijdrage levert aan de teamprestaties en dat je samen trots mag zijn op de resultaten. Door veelvuldig samen te oefenen en veel te bewegen worden leerlingen betere bewegers. Maar doordat ze ook veelvuldig andere rollen vervullen, ontwikkelen de leerlingen zich met name ook als persoon. Uit onderzoek (o.a. Hastie, De Ojeda, & Luquin, 2011; Wallhead, Garn & Vidoni, 2014) blijkt dat SE bijdraagt aan meer plezier tijdens de lessen LO en leidt tot een verhoogde motivatie van leerlingen.

Kenmerken Sport Education

Het bewegingsonderwijs dat ontworpen is aan de hand van het SE-model wordt gekenmerkt door een aantal uitgangspunten. Sommige uitgangspunten zijn wellicht niet direct toepasbaar op de Nederlandse LO-context, maar met wat creativiteit kan een vertaalslag vrij eenvoudig worden gemaakt.

1 Seizoenen

Binnen SE wordt gewerkt met zogenaamde seizoenen. Dit zijn langere periodes van acht tot twintig lessen waarin de leerlingen actief zijn binnen een bepaalde beweegactiviteit. Dit seizoen bestaat uit verschillende fasen waarin toegewerkt wordt naar een afsluitend evenement. In de Nederlandse LO-context zijn korte lessenseries van drie tot vier weken vaker regel dan uitzondering. Een lesperiode van bijvoorbeeld twaalf weken waarin één sport centraal staat, past vaak niet in onze huidige gangbare jaarplanning. Buiten het feit dat bestaande situaties natuurlijk altijd kunnen worden veranderd, kan met een beetje creativiteit binnen de bestaande structuren vrij eenvoudig naar deze 'seizoenen' toegewerkt worden. Zo zou je drie verschillende, van elkaar losstaande lessenseries van vier lessen met daarin voetbal, hockey en frisbee, kunnen beschouwen als een onderwijseenheid doelspelen. Binnen deze onderwijseenheid doelspelen kan het accent worden gelegd op de overeenkomsten en transfermogelijkheden tussen de verschillende doelspelen. Daarmee creëer je een seizoen waarbinnen je met de overige uitgangspunten van het SE-model aan de slag kunt.

2 Een team als thuisbasis

Leerlingen blijven het gehele seizoen lid van eenzelfde team. Dit biedt mogelijkheden om als team ook te werken aan doelen die gericht zijn op bijvoorbeeld communicatie, samenwerken, zelfregulering, zelfstandigheid, et cetera. Aan het begin van het seizoen worden teams gemaakt die heterogeen zijn samengesteld op het gebied van bewegingsvaardigheden, geslacht, sociale vaardigheden, et cetera. Bij de samenstelling wordt rekening gehouden met de rollen waarmee gewerkt gaat worden (Iserbyt, 2014). Ieder teamlid moet naast de rol van beweger ook één of meer andere teamrollen vervullen. Denk hierbij aan de rol van coach, trainer, organisator, scorekeeper (de leerling die de scores bijhoudt), manager, jury, journalist of verslaggever, scheidsrechter, tijdwaarnemer, starter, et cetera (tabel 1). Daarbij is het belangrijk dat de leraar zorgt voor een duidelijke rolomschrijving, zodat de leerlingen weten wat er van hen wordt verwacht (tabel 2). Er kan ook gekozen worden voor een beperkt aantal rollen die iedere leerling gedurende het seizoen een keer moet vervullen. Teams kunnen zelf afspreken wie welke rol (naast die van 'beweger') op zich neemt. Zij moeten daarbij rekening houden met ieders kwaliteiten. De ervaren spelsporter zal misschien de rol van coach gaan vervullen en de danser zal bij een seizoen 'Showdance' als choreograaf optreden. De leerling die meer assertief is voelt zich mogelijk thuis in de rol van scheidsrechter en de taalvaardige leerling kan het verslag van de wedstrijden schrijven voor op de website.

3 Competitie

Gedurende het SE-seizoen wordt een formele competitie gespeeld waarin punten kunnen worden verdiend. Iedere gespeelde wedstrijd levert punten op voor het team. Maar ook voor de persoonsdoelen kunnen punten worden

Tabel 1. *Voorbeeldformulier rolverdeling binnen het team*

Naam team:	…
Rolverdeling	
Rol	Wie
Coach/trainer	
Organisator	
Teammanager	
Materiaalman	
Verslaggever	
…	

Tabel 2. *Voorbeeld van rolomschrijvingen*

Taken van de Coach	
	Instrueert oefenstof voor zijn team
	Organiseert time-outs en geeft aanwijzingen aan de spelers van zijn team
	Geeft leiding aan zijn team
	Is verantwoordelijk voor het wisselen tijdens de wedstrijden
	…
Taken van de Organisator (spel/atletiek)	
	Maakt een wedstrijdschema
	Zorgt dat de velden klaargelegd worden
	Deelt de hesjes/ materialen uit
	Noteert uitslagen na afloop van de wedstrijden
	…
Taken van de Starter (atletiek)	
	Heeft contact met de tijdwaarnemer(s)
	Zet lopers klaar bij de start
	Geeft startsignaal
	…

verdiend. Vooral aan het leveren van prestaties die een positieve bijdrage leveren aan bijvoorbeeld fairplay (tabel 3), de betrokkenheid en het plezier van leerlingen tijdens de les worden punten toegekend. Zo maakt een leerling iedere speelronde kans op bijvoorbeeld de titel en bijbehorende punten voor de meest waardevolle speler, de sportiefste speler, de meest betrokken manager, het mooiste verslag of de leerling die de meeste vooruitgang heeft geboekt als speler. Punten worden dus zowel toegekend aan teams, als aan individuele teamleden. Het toekennen van dit soort punten kan worden gedaan door de leraar, maar leerlingen kunnen daar ook prima voor worden ingezet, mits duidelijk is waar ze op moeten letten (tabel 4).

4 Bijhouden van scores

Omdat toegewerkt wordt naar een teamprestatie, worden de punten van ieder team door de afzonderlijke 'scorekeepers' bijgehouden. Belangrijk is dat de aspecten waar punten voor kunnen worden verdiend, dermate verschillend zijn dat iedere deelnemer op basis van zijn/haar talenten belangrijk kan zijn voor zijn team. Zo kan bijvoorbeeld ook de leerling die als journalist optreedt en mooie (beeld)-verslagen maakt van de beweegactiviteiten, punten voor zijn team verdienen. Door duidelijk te maken voor welk (beweeg)gedrag punten kunnen worden gescoord geeft de leraar richting aan het leerproces van leerlingen. Het bijhouden van punten wordt dus vooral als didactisch middel ingezet.

Teamspirit is belangrijk binnen SE. Daarom worden punten omgerekend naar teamgemiddelden. Te denken valt aan het gemiddeld aantal doelpunten per speler, de gemiddelde tijd op de 100 meter, de gemiddelde afstand per team bij de duurloop en het gemiddeld aantal punten voor de invulling van de regulerend rollen. De resultaten zijn steeds inzichtelijk voor leerlingen, waardoor leerlingen strategieën kunnen gaan bedenken om de teamprestaties te verbeteren.

Tabel 3. *Voorbeeld formulier Fair Play (in te vullen door scheidsrechter)*

Fair Play Award Team						
Naam scheidsrechter:	…					
Wedstrijd:	**Team …**			**Team …**		
	2 pnt ja	**1 pnt** soms	**0 pnt** nee	**2 pnt** ja	**1 pnt** soms	**0 pnt** nee
Team speelt volgens de regels						
Team reageert positief naar medespelers en tegenstanders						
Team accepteert beslissingen van de scheidsrechter						
…						

Tabel 4. *Voorbeeld van beoordeling van rollen*

Beoordeling rol Scheidsrechter (spel)					
Naam leerling:	…				
Gedrag scheidsrechter	**Altijd** (3 pnt)	**Vaak** (2 pnt)	**Soms** (1 pnt)	**Nooit** (0 pnt)	
Geeft vooraf duidelijk de regels aan					
Past de afgesproken regels toe					
Geeft met tekens aan waarvoor hij fluit					
Geeft verbaal aan waarvoor hij fluit					
…					
Beoordeling Rol Coach/trainer					
Naam leerling:	…				
Gedrag Coach/ trainer	**Altijd** (3 pnt)	**Vaak** (2 pnt)	**Soms** (1 pnt)	**Nooit** (0 pnt)	
Legt beweegactiviteit duidelijk uit					
De uitleg is kort					
Zorgt dat we veel kunnen oefenen/ bewegen					
Geeft aanwijzingen tijdens de activiteit					
Is positief in zijn coaching					
…					

5 Afsluitend evenement

Er wordt planmatig toegewerkt naar een hoogtepunt, namelijk een afsluitend evenement. Deze afsluiting kan allerlei vormen aannemen, maar moet vooral feestelijk zijn en leerlingen moeten de vrijheid krijgen om deel te nemen aan dit evenement in een rol naar keuze.

6 Amusement

Het amusement van de sport dient zoveel mogelijk te worden gestimuleerd in de lessen LO. Daarom heeft ieder team een eigen teamnaam en is ieder team herkenbaar door bijvoorbeeld een eigen tenue, kleur en/of symbool. De leraar probeert het seizoen en de competitie zo feestelijk mogelijk te maken, zonder dat dit teveel afleidt van de inhoud natuurlijk.

Praktische tips

Het toepassen van het SE-model is niet eenvoudig. Van jou als leraar wordt met name in de voorbereiding wel een en ander gevraagd. Je moet de leerdoelen omtrent de beweeg-, regel- en omgangsbekwaamheden goed expliciteren. Deze leerdoelen moeten geconcretiseerd worden in o.a. rolbeschrijvingen, zodat leerlingen weten wat van hen in welke rol wordt verwacht. Daarnaast is een goede planning van belang zodat jij en je leerlingen precies weten hoe het seizoen eruit gaat zien en wordt afgesloten. In het begin is het al een hele klus om de les te organiseren en de taakgerichte leertijd hoog te houden. Daarom is het belangrijk om veel structuur en sturing te bieden. Gedurende het seizoen probeer je onder andere via de coaches steeds meer verantwoordelijkheid te leggen bij de leerlingen. Er vindt een verschuiving plaats van docentgestuurd naar leerlinggestuurd onderwijs, van directe instructie naar meer samenwerkend leren en peer teaching, en van weinig naar veel verantwoordelijkheid voor de leerling. Wanneer je voor het eerst gaat werken met dit model kunnen de volgende tips je mogelijk helpen:

- Voer het vernieuwde onderwijs bij voorkeur in bij een nieuwe cohort. Grote veranderingen doorvoeren bij klassen die op jouw school al jarenlang gewend zijn aan een bepaalde werkwijze, is vaak geen groot succes. Leerlingen die daarentegen van de basisschool naar het voorgezet onderwijs gaan hebben vaak nog geen referentiekader dat hen eventueel belemmert.
- Maak het seizoen (de lessenserie) aanvankelijk niet te lang, zodat het voor jou als leraar en voor de leerlingen overzichtelijk blijft.
- Werk binnen een seizoen met verschillende beweegactiviteiten om eventuele verveling tegen te gaan, maar zorg tegelijkertijd voor een hoge transferwaarde tussen de beweegactiviteiten. Je kunt dus prima verschillende doelspelen in een seizoen aanbieden, maar voorkom dat je spelen uit verschillende spelcategorieën bij elkaar plaatst (bijvoorbeeld volleybal en voetbal). De transfer van het geleerde is namelijk bij deze spelen veel lager, waardoor je leerlingen minder tijd geeft om hun bewegingsbekwaamheden (door) te ontwikkelen in een seizoen.
- Begin met één rol en bouw dit geleidelijk uit door af en toe een rol toe te voegen. Begin bijvoorbeeld met de rol van teammanager die verantwoordelijk is voor het klaarleggen van het veld en de hesjes of lintjes van het team. In de volgende les kan de rol van bijvoorbeeld de scheidsrechter geïntroduceerd worden.
- Maak leerlingen bij aanvang van de les duidelijk wat van hen wordt verwacht in een bepaalde rol (gebruik rolbeschrijvingen). Evalueer regelmatig tijdens en aan het einde van een les hoe deze rol door de leerlingen wordt vervuld. Benadruk daarbij vooral wat goed ging en geef leerlingen het gevoel dat ze fouten mogen maken en kunnen groeien in een (nieuwe) rol.
- Zorg dat rollen eenvoudig te beoordelen zijn. Richt je dus zeker niet op teveel aspecten.
- Zorg dat alle teams succesvol kunnen zijn en dat de verschillen tussen de teams niet te groot worden. Ieder team moet tot het einde van het seizoen het gevoel hebben dat er nog iets te halen valt. Stel de teams dus zorgvuldig samen. Dit kun je bijvoorbeeld doen door zelf als leraar de coaches te selecteren voor de verschillende teams. Deze coaches geef je vervolgens de opdracht om zonder bemoeienis van de overige leerlingen gelijkwaardige teams samen te stellen, waarbij de coaches nog niet weten aan welk team ze worden gekoppeld. Dit resulteert vaak in teams die in alle opzichten aan elkaar gewaagd zijn.
- Ga geleidelijk aan over van weinig naar veel verantwoordelijkheid voor de leerlingen. Aanvankelijk ben jij als docent degene die de beweegactiviteiten aanbiedt. Later heeft de coach de leiding over zijn team bij een beweegactiviteit. Vervolgens mag de coach spelvormen aanpassen om later, indien haalbaar, zelf beweegactiviteiten te bedenken voor zijn team. Opdrachten zijn aanvankelijk gesloten en worden later meer open van aard.
- Probeer binnen de verschillende rollen daar waar mogelijk te differentiëren. Zorg dat alle leerlingen succesvol kunnen zijn in de gevraagde rol. Daar waar de ene leerling in de rol van scheidsrechter voor alle regels kan fluiten, is het voor een andere leerling al een hele uitdaging om op twee eenvoudige spelregels te letten
(Iserbyt, 2014).

Bronnen

Hastie, P. A., De Ojeda, D. M., & Luquin, A. C. (2011). A review of research on Sport Education: 2004 to the present. *Physical Education & Sport Pedagogy, 1*6(2), 103–132.

Iserbyt, P. (2014). Sport Educatie: een inleiding. In P. Iserbyt, & M. Vanden Eynden (Reds.), *Sport Educatie: leren van en met elkaar* (pp. 9–18). Leuven, België: Acco.

KVLO. (2017). *Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding* (pp. 1–21). Zeist: KVLO.R

Metzler, M. W. (2011). *Instructional Models in Physical Education*. Abingdon, United Kingdom: Taylor & Francis Inc.

Siedentop, D. (1994). *Sport Education: Quality PE Through Positive Sport Experiences*. Champaign, United States: Human Kinetics.

Siedentop, D., Hastie, P. A., & Van der Mars, H. (2011). *Complete guide to Sport Education* (2e ed.). Champaign, United States: Human Kinetics.

Wallhead, T., Garn, A., & Vidoni, C. (2014). Effect of a sport education program on motivation for physical education and leisure-time physical activity. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 85*, 478–487.

Foto

Frank de Kok

Contact

F.dekok@fontys.nl

Kernwoorden

curriculum, instructie, modellen, methode